

ประเภทของการแสดงโขน

วันเพ็ญ พรเลิศวดี*

การแสดงโขน ชุดลักส์ดา

สำหรับคอลัมน์ตามมา - ตอบไป ฉบับนี้ มีผู้สนใจที่ขอชมการแสดงโขนของกรมศิลปากร มีข้อสงสัยว่าการแสดงโขนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีกี่ประเภท อะไรบ้าง ผู้เขียนขอตอบข้อสงสัยเพื่อจะได้ชมการแสดงโขน ซึ่งเป็นการแสดงชั้นสูง ได้มีความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงโขนยิ่งขึ้น ดังนี้

การแสดงโขน จำแนกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่

โขนกลางแปลง แสดงบนพื้นดิน บริเวณลานกว้างหรือสนาม ไม่ต้องปลูกสร้างโรงแสดง ตกแต่งภูมิทัศน์และธรรมชาติโดยรอบให้เป็นฉาก มีวงปี่พาทย์ ๒ วง ปลูกเป็นร้านยกพื้นขึ้นทางฝ่ายพลับพลาวงหนึ่ง ทางฝ่ายลงกาวงหนึ่ง สำหรับ

บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาอาการของตัวแสดงแต่ละฝ่าย โขนกลางแปลง มีบทพากย์ บทเจรจา แต่ไม่มีบทร้อง

โขนนั่งราว หรือโขนโรงนอก เป็นการย่อรูปแบบของโขนกลางแปลงขึ้นมาแสดงบนโรงไม้มีเตียงสำหรับตัวเอกนั่ง แต่ทำราวไม้พาดตามยาวของโรง เมื่อโขนแต่ละตัวแสดงบทของตนแล้ว ต้องกลับไปนั่งบนราวซึ่งเป็นเสมือนที่นั่งประจำตำแหน่ง มีวงปี่พาทย์ ๒ วง ปลูกร้านยกพื้นสูงกว่าพื้นโรงแสดง ด้านซ้ายวงหนึ่ง ด้านขวาววงหนึ่ง ผลัดกันบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ มีบทพากย์ บทเจรจา ไม่มีบทขับร้อง โขนนั่งราวนี้ ได้แก่ โขนที่แสดงในงานมหรสปทหลวงสมัยโบราณ เช่น งานพระเมรุ และงานฉลองพระอารามต่าง ๆ

* นักวิชาการเผยแพร่ สำนักบริหารกลาง กรมศิลปากร.

โขนโรงใน ต้องปลูกสร้างโรงเรือนหรือมีเวทีสำหรับแสดง เป็นการแสดงโขนปนกับละครใน คือมีบทบาทย์ บทเจรจาเช่นเดียวกับโขนกลางแปลงและโขนนั่งราว และมีบทร้องซึ่งประกอบด้วยต้นเสียงและลูกคู่อย่างละครใน มีฉากหลังเป็นม่านอย่างละครใน สันนิษฐานว่าโขนโรงในน่าจะจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายและสืบทอดมากระทั่งถึงปัจจุบัน ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงตั้งคณะ “โขนสมัครเล่น” โปรดฯ ให้ฝึกหัดมหาดเล็กในพระองค์แสดงโขนตามแบบแผนที่มีมาแต่โบราณ โขนคณะดังกล่าวดำเนินการแสดงตามวิธีของโขนโรงใน โขนของกรมศิลปากร ที่จัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ ทั้งการแสดงกลางแปลง การแสดงบนโรงที่มีฉากประกอบและการแสดงบนโรงหน้าจอล้วนแสดงตามวิธีของโขนโรงในทั้งสิ้น

โขนหน้าจอ “จอ” ในที่นี้หมายถึง จอผ้าขาวที่ใช้ในการแสดงหนังใหญ่ ภายหลังเมื่อใช้สำหรับแสดงโขน จึงดัดแปลงเป็น “จอแขวะ” คือเจาะด้านข้างของจอทำเป็นประตูมีซุ้มทั้ง ๒ ด้าน ประตูด้านขวาเขียนเป็นพลับพลาที่ตั้งทัพของพระราม ด้านซ้ายเป็นปราสาทราชวังอันหมายถึงกรุงลงกา จอหนังใหญ่แต่เดิมนั้นตั้งชิดกับพื้นดิน ต่อมามีการปล่อยตัวโขนออกแสดงสลับกับการ

การแสดงโขน ชุดคืนนคร

เชิดหนังเรียกว่า “หนังติดตัวโขน” จนภายหลังปล่อยตัวโขนออกแสดงโดยไม่มีการเชิดหนัง แต่ยังคงตั้งจอไว้ตามขนบเดิม ซึ่งเป็นที่มาของโขนหน้าจอ เมื่อไม่มีการเชิดหนังแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องก่อกองไฟที่พื้นดิน จึงยกพื้นจอขึ้นตั้งบนโรงเพื่อความสะดวกในการแสดง

โขนฉาก คือโขนที่มีการสร้างฉากประกอบ การแสดงขึ้นบนเวที ทำนองเดียวกับการแสดงละครดีกดำบรรพ์แต่วิธีแสดงเป็นแบบโขนโรงใน มีบทบาทย์ บทเจรจา บทร้อง ท่าเต้น และกระบวนรำ ทั้งมีฉากที่สร้างขึ้นประกอบเพื่อให้เข้ากับเหตุการณ์บรรยายกาศตามที่ปรากฏในเรื่อง โขนฉากนี้เกิดขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระดำริให้มีขึ้น

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. โขน. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๕๓, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ๒๕๕๓. หน้า ๑๙ - ๒๓.